

Föredrag vid släktföreningens Isak och Maria Svanströms efterkommande möte den 3 juni 1984, uppgifterna kompletterade i juni 2001

FALLBACKA GENOM TIDERNA

av Leif Blomqvist

Förord

Isak och Maria Svanströms mellersta dotter Charlotta gifte sig den 31.8.1869 med husbonden på Fallbacka rusthåll i Mellungsby i Helsinge, Gustaf Schulman. Därmed hopkopplades Fallbackas historia med släkten Svanströms.

Tidig historia

Det har funnits bosättning på Fallbacka åtminstone sedan 1600-talet. Uppe i huvudbyggnaden på Fallbacka hänger en kartavskrift som har rubriken "Geometrisk Charta öfver Mellungs By Ägor uti Nyland, Borgå härad och Helsing socken belägna". Kartan är uppgjord efter storskiftet åren 1770-72. Skalan på ritningen är tvåhundra alnar på en geometrisk tum, så en jämförelse med moderna kartor är inte så lätt. Man har i alla fall vissa ledtrådar, t.ex. "Wattu Pott" syftar på den sk- sänkan mellan Mellungsby och Nordsjö. Kring Fallbacka finns det inritade en mängd hus, av vilka det dock uppenbarligen inte finns några spår synliga idag. Av de nuvarande byggnaderna härstammar loftet från 1790-talet och den andra "bodan" kanske också från samma tid. Huvudbyggnadens äldsta del är uppförd år 1800. Den tidigaste ägare vi känner till är Johan Andersson Öberg som ägde rusthållet från år 1742. Sedan dess kan man säga att Fallbacka varit i samma släkts ägo.

Det finns bevarat ett bouppteckningsinstrument från 1782, då ovannämnde Johan Öbergs andra hustru Margaretha hade avlidit, citerat i Svenska Föreningen Treväpplingens 50-årshistorik, som utkom år 1975. Redan innan denna bouppteckning ägde rum hade hemmanet övergått genom köp till Johan Öbergs sonson Johan Henrik Öberg, så därför är lösöret som nämns kanske ändå inte allt som fanns på Fallbacka vid den tiden. Det som uppräknas låter nämligen nog ganska torftigt. Det nämns t.ex. två gamla stenfat, en oäckta porcellainstallrik, en sprucken dito, en trefot, en eldgaffel, två skedar, en ljussax, ett par utnötta ullkardor, två koskällor och en häckla. Vårdinnans gångkläder är noggrannt medtagna, t.ex. "1 gammal mörk Cattuns Stubb" och en "gammal grön Rask Stubb", dvs. stoppade underkjolar. Matservisen på gården skulle enligt bouppteckningen ha utgjorts av 12 tallrikar av bok.

Figur 1 visar ägarna under de senaste 260 åren varit rätt få. Ägarläktens namn har efter Öberg genom ingifte blivit först Schulman och sedan Blomqvist. Johan Henrik Öbergs dotter Anna gifte sig med Adolf Schulman och paret fick tio barn, av vilka fem dog under första levnadsåret och två andra i unga år. Av de tre som levde till fullvuxen ålder blev sonen Thure bataljonspredikant medan sonen Gustaf blev husbonde på Fallbacka. Annas och Adolfs yngsta dotter Agata Sofia gifte sig med en av drängarna, sedermera torparen under Fallbacka Johan Friman. Gustaf Schulman gifte sig som redan nämnts år 1869 med Charlotta Svanström. Om

dessas tider påminnes vi av en mycket sirlig namninristning i berghällen invid källaren på Fallbacka, och det sägs att Gustaf Ferdinand själv har huggit in sitt namn. Gustaf var för övrigt 19 år äldre än Charlotta och han dog år 1889. Charlotta överlevde honom med 46 år och hon kom att leva på Fallbacka i över 65 år, fram till sin död år 1935 vid 92 års ålder.

Charlotta och Gustaf hade tre döttrar, Karin, Anna och Elin. Redan innan sin fars död hade Elin fått halva Fallbacka hemman av sin gudfar Karl Gustaf Åvall genom ett muntligt testamente och "skyldighet att betala Åvalls alla skulder", som det står i lagfartsprotokollet. I vilket skede och hur Åvall å sin sida hade kommit att bli ägare till halva hemmanet står inte klart. I varje fall inlöstes syskonens arvedelar åt Elin vid faderns död, och Elin blev ensam ägare till Fallbacka vid 13 års ålder.

Dynastin Blomqvist

År 1903 gifte sig Elin Schulman med Karl Axel Blomqvist från Sibbo. Elin och Axel blev de centrala gestalterna på Fallbacka under 1900-talet och deras tid sträcker sig till Elins död år 1952 och ännu till Axels död 11 år senare, fastän en period av stora förändringar då redan hade fått sin början. Prosten Otto Weckström konstaterade då han i oktober 1963 jordfäste Axel i Östersundoms kapell, att höghusen redan reser sig runt Fallbacka. Under Elins och Axels tid hände det mycket och mycket på Fallbacka. Där fanns byns telefoncentral, där fanns småskolan och i ett skede bodde ryssar inkvarterade i stora salen då de byggde vägen till Nordsjö över "sänkan".

Småskoleperioden på Fallbacka hade samband med att Mellungsby by överförts till Nordsjö-Botby skoldistrikt, vilket var naturligt då alla dessa områden på den tiden hörde till Helsinge och inte till Sibbo. Men byns barn hade tidigare besökt Östersundoms privata folkskola i vilken också Mellungsby lägenhetsinnehavare var delägare. Om småskolan i stora salen på Fallbacka berättar Martha Sjöblom, också hon en efterkommande till Isak och Maria i ett inlägg i tidningen Vuosaari. Inlägget föranleddes av att 100 år hade förflutit sedan lärarinnan Elin Kyrklunds födelse. Martha berättar så här:

"Två minnen från den tiden står tydligt kvar. Innan julfesten 1907 skulle börja, utbröt eldsvåda i Borgs i ladugården och då skulle vi ej få hålla julfest. Men då alla kreatur blev räddade fick vi hålla fest.

1908 om fastlagstisdagen kom två hästar med stora slädar från granngården, som ägdes av Hulda Borgström, och fylldes av glada ungar. Så gick färden runt Botby viken och hem förbi stora skolan att betittas av avundsjuka storskolbarn." Telefoncentralen verkade vid ungefär samma tider i ett mindre rum i Fallbackas huvudbyggnad. Det lär ha funnits ca 40 abonnenter och normalt fick man ringa mellan kl. 7 på morgonen och 9 på kvällen. För det mesta var det Elin som skötte centralen och man förstår att det var jäktigt, då de egna barnen var små och husmorssysslorna dessutom skulle skötas. Centralen fanns kvar på Fallbacka till ca 1920. Detta hade sin betydelse under händelserna år 1918. Axel hade på grund av oroligheterna för säkerhets skull rest till Helsingfors. Men eftersom han hade varit med vid installationen av telefoncentralen och kunde underhålla den, blev han efterskickad av de röda och måste väl då samtidigt ha fått garantier på att livet kunde fortgå normalt på Fallbacka.

Efter Mellungsbyns inkorporering med Helsingfors stad i medlet av 1940-talet blev det allt svårare att idka lönsamt jordbruk på en gård som Fallbacka. Åren började också tynga Elin och Axel. Nästälsta sonen Åke arrenderade jordarna av sina föräldrar och skötte jordbruket

1947-52. Därefter upphörde jordbruk i egen drift på Fallbacka. Elin och Axel hade sex barn, av vilket det äldsta, dottern Dora dog vid 14 års ålder. Efter Elins död hade Axel enligt den gamla äktenskapslagen giftorätt endast till inköpt tilläggsjord. Det blev därför så, att gården efter Elins död år 1952 delades i fem delar. Huvudbyggnaden och backen runt den togs hand om av äldsta sonen Holger. De övriga arvingarna var sonen Åke, som redan nämnts ovan, dottern Inger, sonen Ingvar och dottern Tora. Idag har denna Fallbacka-generation redan gått ur tiden, med undantag för Holgers änka Synnöve.

Stiftelsen Fallbacka Rusthåll

Då Synnöve, redan 80 år fyllda, flyttade från Fallbacka år 1990, bildades i enlighet med stipulationerna i Holgers testamente Stiftelsen för Fallbacka rusthåll, vilken idag äger Fallbacka. Stiftelsens uppgift är att upprätthålla sekelgamla traditioner och för kommande släkter bevara byggnaderna ävensom insamla och arkivera från dessa tider härstammande föremål samt bereda allmänheten möjligheter att bekanta sig med allt detta

Stadsplanen för Fallbacka bostadsområde

Stadsplanen för Fallbacka bostadsområde stadfästes i December 1987. De gamla byggnaderna och gårdsmiljön på själva backen skyddades. Öster och söder om huvudbyggnaden uppstod ett småhus- och radhusområde för 550 invånare, som sedan genom stadsplaneändringar utvidgats till ca 700 invånare. Det relativt kompakta byggnadsområdet nära inpå gårdsplanen förorsakade i början problem och körningen till tomten är fortfarande inte slutgiltigt löst. Ett osäkerhetsmoment är också den pågående planeringen där Österleden skall bli tvåfilig ända fram till gränsen mot Vanda, samtidigt som Fallbacka bostadsområde växer till sig nordost om gårdsbacken. I varje fall kan man idag säga att såväl nya som gamla invånare på området förefaller att uppskatta och respektera Fallbacka som ett värdefullt och traditionsrikt inslag i miljön.